

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

AZ EGYHÁZ JOGALANYISÁGÁNAK ALAPJA

I. Bevezetés

II. Az Egyház szabályozás, és külső elismerés iránti igénye

III. Az Egyház magánjogi jogalanyiségének létjogosultsága

1. *Tézis és antitézis*

2. *A deklaratív elmélet jelentősége*

IV. Az egyházi jogalanyiség lehetséges formái

1. *A személyegyesülések - a communis opinio*

2. *A kegyesalapítványok*

3. *A templomalapítványok*

4. *Az összpontosuló szabályozás*

5. *Szemelvények*

V. Következtetés

I. Bevezetés

Az Egyetemes Egyház a római korban gyökeredző fejlődési folyamaton keresztül napjainkra a világ egyik legkiterjedtebb szervezetévé vált. Liturgikus-spirituális, szociális és karitatív tevékenysége általánosan ismert és elismert. Pontosan meghatározott strukturális felépítése, és hatékony működését biztosító fegyelmi rendje képes a kor követelményeihez igazodni, biztosítva továbbélését és organikus fejlődését. A jól működő civil társadalmaknak, államoknak azonban nem elég csupán elismerni létezését, biztosítani a működéséhez szükséges esszenciális feltételeket, hanem egy olyan kapcsolatrendszer is ki kell építeniük az Állam és az Egyház között, melyben mindkettő egymás mellett, egymást támogatva, dinamikusan fejlődhet.

Az ilyen, jól szervezett kapcsolat első - és fokozatosan harmonizálódó - példája a még egységes Római Birodalom „késő”-császárkori időszakában volt fellelhető. A nomokanonikus jogalkotás ugyanis képes volt megteremteni az összhangot a világi jogszabályok és a kánoni fegyelmi rend között, így hatékonyan szabályozható volt a társadalomban élő Egyház. Ahhoz azonban, hogy az Egyetemes Egyház, mint újonnan szerveződött, a Birodalom olajozott gépezetének működését eleinte inkább „akadályozni tűnő” szervezet a világi jogba illeszkedő helyét is elfoglalhassa, hosszú és megpróbáltatásokkal teli út vezetett. Mindettől függetlenül az üldöztetések kora alatt is meg kellett találni a működés tágabb értelemben vett jogi kereteit, vagyis a társadalmi részvétel és szerepvállalás, a külső (világi) fórumok irányába megtestesülő magánjogi (vagyonjogi) jogalanyiség lehetséges módozatait.

Mai szemmel felvetődik a kérdés: miben gyökeredzik tehát az Egyház jogalanyiséga?

II. Az Egyház szabályozás, és külső elismerés iránti igénye

Egyes kánonjogászok - legnevesebb képviselőjük *Rudolph Sohm* - megkérdőjelezték az ókeresztény egyházjog létét.¹ *Sohm* szerint az Egyház lényege ellentétben áll a jog lényegével, s így a jognak az Egyházban hittani okokból nem lehet helye.² *Erdő Péter* olvasatában ez az állítás két olyan megállapításra épül, melyek közül az egyik a jogot túlzottan pozitivistá szemszögből közelíti meg, míg a másik az ősegyház jellegének túlzottan karizmatikus mivoltát helyezi előtérbe, és ezzel teljesen ellentétesnek nyilvánítja a jogi szabályozottság lehetőségét. *Sohm* túlzottan karizmatikus ősegyházképére *Adolf*

¹ SOHM, Rudolph Dr.: *Das altkatholische Kirchenrecht und das Decret Gratians*, München-Leipzig, Verlag von Dunder und Humboldt, 1918.

² ERDŐ Péter: *Az egyházjog teológiája intézménytörténeti megközelítésben*, Budapest, Szent István Társulat é.n.

Harnack adott cáfoló választ. Rámutatott a sohmi tézisek hiányosságaira és bebizonyította, hogy már az első évtizedek Egyházában is számottevő volt a belső normaalkotás³. Központi gondolatát az a meglátás adta, mely szerint az Egyház jellegét tekintve bár valóban karizmatikus közösség, de a karizmák intézményteremtő jellegűek, s nyilvánvaló, hogy az intézmény szervezettséget követel, melynek *conditio sine qua non*-ja a belső fegyelmi rend kialakítása, majd a jogi szabályozottság.⁴

A közösség dominánsan karizmatikus jellege ekkor még nem tette egyértelműen és elvi okokból is szükségessé az Egyház (civil)jogi személyiségének elismertetését sem, azonban egyfelől az ősegyház tagjainak érezhető, szabályozottság iránti igénye és a belső fegyelmi rend fokozatos kialakulása, másfelől - és főként - az állami *fiscus* elől egyre nehezebben elrejtendő jószágtestek folyamatos növekedése és kezelésük szükségessége miatt az ősegyháznak elkerülhetetlenül meg kellett találnia a római jog intézményi keretei közé történő integrációjának módját, vagyoni jogalanyiságának lehetséges formáját.

III. Az Egyház magánjogi jogalanyiságának létjogosultsága

1. Tézis és antitézis

Minden, az intézményes szervezettség legmagasabb fokán álló „tökéletes társaságnak” (*societas perfecta*) céljai elérése érdekében vagyoni van szüksége. Az Egyház – mint külsőleg is látható társaság – istentiszteleti, egyházkormányzati és intézményfenntartási funkcióinak ellátására maga is igényt tartott és tart egy olyan vagyontömegre, mely ezen feladatainak elvégzését lehetővé teszi⁵.

Mivel a római kor civiljogászainak meggyőződése szerint az Egyháznak nem veleszületett joga a vagyonszerzési, tulajdonlási, és birtoklási jog⁶, *Syllabus* kánonjogász volt az, aki a későbbiekben olyan új tézist dolgozott ki, melyben visszahatólag is cáfolta és kárhoztatta ezt az állítást. Meglátása szerint az Egyházat Krisztus alapította, ezért az az isteni jognál fogva létezik, nem pedig az állam ruházta fel jogalanyisággal. Az állam – *Nagy Konstantin* császár rendeletével – csak elismerte létét, ezért eme jogcselekménye csupán deklaratív, nem pedig konstitutív hatályú, melynek megfelelően tehát a jogalanyiság már az ősegyház közösségeinek egyes (vagyoni) szerveződéseikhez is

³ ld. bővebben: HARNACK, Adolf: *Entstehung und Entwicklung der Kirchenverfassung und des Kirchenrechts in den zwei ersten Jahrhunderten*. Urchristentum und Katholizismus, Leipzig, k.n., 1910.

⁴ ERDŐ Péter: *Az egyházjog teológiája* ...

⁵ KAZALY Imre: *A katolikus egyházjogtan kézikönyve, különös tekintettel Magyarország jogi viszonyaira*, II. jav., bőv. kiadás, Vác, Serédy G. kiadója, 1877. I. kötet p. 20; és: BIEDERLACK: *De bonis ecclesiae temporalibus - praelectiones juris canonici*, Oeniponte, Typis Feliciani Rauch, 1892, II. kötet, p. 768 skk.

⁶ „Ecclesia non habet nativum et legitim jus acquirendi, et possidendi”: in: KAZALY: i.m., p. 769,

kapcsolódhatott. Gondolatmenete a civiljog szempontjából elfogadhatónak látszik, mivel a római jog még nem rendelkezett egy elméleti síkon is tökéletesen kimunkált jogi személy felfogással; ez csak a modern pandekta-tudományban került pontos kifejtésre *Brinz* célvagyoneleméletének továbbfejlesztése során⁷. Bár a jogi személyek létét már a római jogban is elismerték, ezeket olybá vették, mint “nem természetes személy” létezőket. Mint ilyenek, a társadalomban jelen voltak, de alapításuk aktusát jogi norma nem szabályozta, nyilvántartásuk nem létezett, pusztán jellegükre és működésükre vonatkoztak előírások. A jogtechnikailag szükséges – és általánosan is elvárható – mélységet el nem érő szabályozás, valamint a jogdogmatikai tézisek kimunkátlansága nem abba az irányba mutat, hogy az egyébként következetes, jogbiztonságot teremtő római jogrend a jogi személyeknek konstitutíve – így tehát legalább részben mindenképpen individualizáltan – biztosítaná a jogalanyiságot, hiszen ily fokú kiszámíthatatlanság mellett a birodalmat oly mértékben mozgató – és a jogfejlődést minden korban dominánsan meghatározó – pezsgő gazdasági életbe vetett bizalom igen hamar megrendült volna, mely, mint köztudomású, nem így történt.

2. A deklaratív elmélet jelentősége

Mindezek tükrében valóban elfogadható az a deklarációs elvet rögzítő syllabuszi tézis, mely szerint a jogi személyek jogalanyisága ab ovo az alakulással (alapítással) keletkezik; az állam pedig az ismérvekre vonatkozó előírásaival csak generális és előzetes engedélyt ad a létesítésre, meghatározva egyben azon kötelező és jellemző ismérveket, feltételeket, melyek megléte és teljesülése esetén a jogi személyiség és jogalanyiság az adott személy-, vagy vagyonegyesülettől a köznap életben nem vitatható el. A deklaratív elmélet jelentősége éppen abban áll, hogy tézise szerint nem okozhat problémát az sem, ha a cél, melyre a jogi személy alakult, az alapításkor még illicitum; ha ugyanis folyamatosan tevékenykedik és létezik a szervezet, a cél törvényi elfogadásakor a jogalanyiság is deklarálódik, méghozzá az alapítás tényleges - jelen esetben krisztusi - időpontjára visszamenőleg.

A deklarációs elmélet tehát nem zárja ki, sőt – a kor jogrendjének tárgyban dispozitivitása okán – jogdogmatikailag kifejezetten biztosítottak látja az egyházi intézmények, szerveződések számára a vagyoni jogviszonyokban történő fellépés korabeli lehetőségét – más szóval a jogalanyiságot –, feltételezve, hogy e szerveződések általános ismérvei a szükséges mértékben megfeleltek a kor hatályos szabályozása által előírtaknak. Annak megállapításához pedig, hogy eme elméleti lehetőség a gyakorlati életben miként manifesztálódott, egyfelől azt kell vizsgálni, hogy az egyházi feladatok objektíve mely, már létező jogi kategóriába illeszthetően (testületek, társaságok, alapítványok) voltak elláthatók – figyelembe véve azt is, hogy az ősegyház a jellemzően karizmatikus jellege miatt eleinte még nem igényelte a külső (világi) fórumon való intézményes megjelenést, sőt, az Egyház az üldöztetések korában önmagát és vagyonát egyenesen más

⁷ A célvagyonelemélet részletes kifejtéséről és továbbfejlesztéséről ld: SZÁSZY-SCHWARZ, G.: *A jogi személy magyarázata*, Budapest, k.n. 1906.

jogalanyok (természetes-, és jogi személyek) jogképessége és jogalanyisága mögé volt kénytelen rejteni –, másfelől ezen intézményi formák között is azt kell megtalálni, melynek működtetése a cél figyelembevételével nyilvánosan is felvállalható, nem ütközik a kor közrendjébe, ezért nem tilos. Az elméleti lehetőségek számbavételét követően a választ a kor jogi normái között kell keresnünk, hiszen a (civil)jogi szabályozás fokozatos kijegecesedése mindig a már meglévő jogintézmények velejárója és jellemzője.

IV. Az egyházi jogalanyiság lehetséges formái

1. A személyegyesülések – a communis opinio

A klasszikus romanista felosztást tekintve a jogi személy vagy vagyonegyesülés (*universitas bonorum*), tehát alapítvány, vagy személyegyesítő testület (*universitas personarum*, *collegium*) lehetett. Az általános kanonista-legista jogtudományi vélekedés elsődlegesen szinte minden fórumon a személyegyesülés mellett tör lándzsát, és minden különösebb indok nélkül egyértelműen azt a – valóban gyakorlatiasabbnak tűnő – álláspontot képviseli, hogy az Egyház jogalanyisága a testületek, mint szerveződések körében keresendőek, figyelmen kívül hagyva az alapítványok jelentőségét.⁸ Az Egyház spirituális–liturgikus és szociális céljai elérésére létrejött alapítványok vizsgálata nem csak azért kiemelkedő fontosságú, mert ezek az intézmények testesítették meg az egyházi vagyon nagy részét, hanem azért is, mert segítségükkel követhetjük nyomon az Egyház és szervezeti egységei jogalanyiságának kialakulását és fejlődését⁹.

2. A kegyesalapítványok

Annak ellenére tehát, hogy a római jog, mint a kor – egyébként igen fejlett – jogrendszere még nem rendelkezett elméleti jogi személy felfogással, ténylegesen már ismerte az alapítvány (*universitas bonorum*, *corpus*) mint meghatározott, és állandó cél elérése érdekében lekötött vagyontömeg intézményét¹⁰. A múlt század kiemelkedő romanistája, *Marton Géza* különbséget tesz a valódi alapítvány, és a nem valódi alapítvány (*piae causae*) között. Meglátása szerint ez utóbbi nem más, mint meghatározott célra történő vagyonadományozás (*donatio sub modo*), mikor is a lekötött pénzösszeg nem testesít meg önálló jogalanyiságot, hanem egy másik jogi személy, például az Egyház tulajdonába kerül, mely csak kötelmileg van terhelve a pénzösszeg és ennek hozadékai

⁸ v.ö. pl.: MARTON, G.: *A római magánjog elemeinek tankönyve*, negyedik változatlan kiadás, Budapest, Tankönyvkiadó, 1963. p. 68. skk.; vagy SZUROMI, SZ. A.: *Egyházi intézménytörténet*, Budapest, Szent István Társulat, 2003., p. 43.

⁹ bővebben a témáról: HAGEMANN, R.: *Die Stellung der Piae Causae nach justinianischen Rechte*, Basel, Helbing und Lichtenhahn, 1953.

¹⁰ MARTON, G.: *A római magánjog... uo.*

meghatározott célra fordítására. Gondolatmenete tehát megvonja a jogi személyiséget az egyházi alapítványoktól, és az intézményi jogalanyiságot a személyegyesülésekből sejteti eredezni.

Tézise azonban önellentmondást rejt, mivel munkájában azt a nyilvánvaló axiómát is rögzíti, hogy az Egyház, mint egész, jogi személyiséggel nem rendelkezhetett, hiszen a testület (universitas personarum) *conditio sine qua non*-ja többek között az államilag megengedett cél, melynek szolgálatában áll maga a testület, az pedig köztudott, hogy az egyháztörténelem első három évszázadában a keresztény spirituális–liturgikus funkciók ellátása nemcsak, hogy nem megengedett, hanem egyenesen nyilvánosan is üldözendő volt¹¹. Társaságnak (societas) sem volt minősíthető az Egyetemes Egyház (sem pedig annak helyi szerveződései), mivel tilos célra alakult(ak), továbbá a nem vagyoni jellegű cél szolgálatában álló (pl.: vallásos) egyesülés sem jogi szocietász¹². Tény azonban, hogy az Egyháznak már a konstantinuszi vallásreform (313) előtt jelentős javadalmi voltak, mivel ezeket a császár a keresztényüldözés megállításakor rendeletileg visszaadta¹³. Kérdés akkor, hogy az Egyház milyen jogalanyisággal bírta korábban ezeket a jószágokat, ha maga – mint személyegyesülés – jogképességgel nem rendelkezhetett?

Azt is figyelembe véve, hogy a karizmatikus ősegyházban a vagyon csupán a szegények patronálására szükségeltetett, el kell fogadni azt az álláspontot, mely szerint ezek, az Egyházhhoz kötődő, kizárólag szociális – tehát megengedett – célra alakult kegyes alapítványok önálló jogalanyisággal bírtak; ténylegesen is létező, valódi alapítványnak minősíthetők, és az ekkor még szinte kizárólag a szegények megsegítésére fenntartott egyházi vagyon pedig ezek jogilag is elismert, kezelhető, és a szükséges mértékben még el is rejtett tulajdonában állt. Ezt a gondolatmenetet támasztja alá *Walter* meglátása is, mely szerint a kegyes alapítványok (*piae causae*) az Egyház felügyelete alatt álló, ám önálló jogi személyek voltak¹⁴. Önállóságukat, és egymástól való különállásukat juttatja kifejezésre az a késő császárkori szabályozás is, mely úgy rendelkezik, hogy ha valamely újonnan alapított *pia causa* konkrét célja csak általánosságban, nem pedig pontosan körvonalazható, akkor vagyona ne váljék uratlanná, ne legyen az államé, hanem a leghasonlóbb célú kegyes alapítvány kapja azt meg¹⁵.

3. A templomalapítványok

A fentieket erősíti meg az Egyház strukturális felépítésének kialakulási folyamata és organikus fejlődésének ténye is. Az egyházi alapítványok a későbbiekben nem csak liturgikus–szociális célok szolgálatában álló intézmények lehettek, hanem eleinte burkoltan, később nyíltan templomalapító

¹¹ MARTON: *A római magánjog*, p. 69.

¹² MARTON: *A római magánjog*, p. 211.

¹³ KAZALY: *A katolikus egyházjogtan ...*, II. kötet, p. 768. skk.

¹⁴ ld: WALTER, F.: *Fontes juris ecclesiastici antiqui et hodierni*, Bonnae, ap. Adolphum Marcum, 1862. p. 16.

¹⁵ MÖHLER, F.: *Egyházzogi repetitória a magyar egyházjogra vonatkozó jegyzetekkel bővítve*, Pest, Lampel Róbert kiadása, 1866. p. 160. skk.

rendelkezést is tartalmazhattak¹⁶. Ezekben az esetekben az alapító akként rendelkezett, hogy a lekötött vagyomból egy templomot építsenek, s a maradék összegből fenntartását finanszírozzák. Az alapítvány kezelője a püspök volt, aki gondoskodott arról, hogy az összeg rendeltetését maradéktalanul betöltsse. Ilyen esetben a templomot öt év alatt kellett felépíteni, az egyéb szociális jellegű kegyesalapítvány működését pedig egy éven belül kellett beindítani¹⁷. Az alapítás előtt konzultálni kellett a püspökkel a lekötendő pénzmennyiség összege tekintetében, s ha ez új templom felépítésére előreláthatólag nem bizonyult elégségesnek, az adakozni szándékozó csak egy másik, renoválásra szoruló templom felújítására vállalkozhatott. A nomokanonikus jogalkotás a karbantartás biztosítása végett később rendeletileg is preferálta ezt a megoldást, és a renoválónak is biztosította a templomalapítónak járó kegyúri jogot, mely lehetőséget nyújtott a jog gyakorlójának és örököseinek, hogy a templomi szent szolgálatot ellátó személy kiválasztásában aktívan közreműködjenek¹⁸.

A világi kormányzat persze egyéb privilégiumokat is biztosított a kegyes alapítványok és a templom-alapítványok számára, például ezek keresetei (követelése) csak 100 év alatt évültek el¹⁹. Ezt az igen magas időtartamot a császár később 40 évre szállította le, de ez a rendelkezés csak az ingatlan vagyontárgyakra vonatkozott, mert az ingó vagyona vonatkozó keresetek elévülési idejére a 3-4 évet is elégségesnek tartotta²⁰.

4. Az összpontosuló szabályozás

Az egyházi kegyesalapítványok szerepét, és a forgalmi életben betöltött, kiemelt helyét jelzi az is, hogy a császárkorban – *Nagy Konstantin* vallásszabadságot biztosító rendelkezésének kiadása után – nyomban részletes szabályok születtek a kegyes-, és templomalapítványokra vonatkozólag, többek között a javukra történő végintézkedésekre nézve²¹. A forgalombiztonság, és egyes jószágok tulajdonjogi helyzete tisztánlátásának követelménye eredményezte ugyanis azt, hogy a császárok már a IV. századtól kezdve igyekeztek az Egyház és a kegyes-, vagy templomalapítványok javára történő inter vivos vagyონrendeléseket vagy mortis causa végintézkedéseket szabályozni, tekintettel arra is, hogy az átfogó (örökjogi) szabályozást leginkább szükségessé tevő problémakör az Egyházban igen gyakori incerta persona javára történő adakozás vagy végrendekezés volt²². Eme

¹⁶ ALIVISATOS, H.: *Die kirchliche Gesetzgebung des Kaisers Justinian I*, Berlin, Trowitzsch und Sohn, 1913, p. 85, skk.

¹⁷ Nov. 131. (545. Márc. 18-án) in: ALIVISATOS: *Die kirchliche ...*, p. 85.

¹⁸ Nov. 67. (538. Máj. 1-jén) in: ALIVISATOS: i.m. ld.: u.o.

¹⁹ 23 Codex, de Sacros. Eccl. 1. 2. In: KAZALY: *A katolikus egyházjogtan ...*, p. 770.

²⁰ „Quas actiones alias decennalis, alias vicennalis, alias tricennalis praescriptio excludit; ha si loco religioso competant, 40 annis excluduntur; usucapioni trienni vel quadrienni praescriptione in suo robore durantibus” - 23 Cod. De Sacros. Eccl. I. 2. In: KAZALY: i.m. p. 770.

²¹ Az Anyaszentegyház javára szóló végrendelet a császár rendelete folytán megtámadhatatlan. (C. Th. 16. 1. 4.) továbbá előírás, hogy a jámbor célú végrendeletek a lehető legtovább érvényükben fenntartassanak. In: MÖHLER: *Egyházjogi repetitória*, p. 158 skk.

²² Id. bőv.: ALIVISATOS: *Die kirchliche ...* p. 87. és SZEREDY J.: *Egyházjog, különös tekintettel a Magyar Szent Korona tartományaira, a keleti és protestáns egyházakra*, Pécs, Lyceum nyomda, 1874. II. kötet, p. 1322 skk, és KAZALY: *A katolikus egyházjogtan* p. 770 skk.

igen körültekintő szabályozás, és ennek gyors kiteljesedése arra enged következtetni, hogy a konstantini ediktum kibocsátásának idején már nagy számban léteztek szociális-karitatív kegyes-, (és burkoltan templom)-alapítványok; míg a türelmi rendelet promulgációjáig a – tilos cél miatt jogi elismerést szerezni egyébként sem képes – személyegyesülések vonatkozásában ilyen részletes szabályozás nem igazolható, mely tény az e típusú szerveződések hiányára is utal.

5. Szemelvények

Már a kereszténység előtti időkben is szokás volt, hogy a polgárok végrendeletükben konkrétan meg nem határozható személyeket, isteneket jelöltek meg örökösként, hagyományosként²³. Ezt a gyakorlatot folytatták a krisztushívők is, mikor az Egy Igaz Istent, Jézus Krisztust, vértanúkat, apostolokat, arkangyalokat tettek meg örökösnek. Nem volt kétséges, hogy ezt a hagyatékot az Egyháznak szánta a végrendelező, azonban a rendelkezésben rejlő incertum miatt nem bizonyult egyértelműnek, hogy az öröklött vagyonnak az Egyház, mint egész, vagy valamely egyházmegye, parókia, vagy szociális intézmény-e az alanya. *Justinianus* minden félreértés, bizonytalanság elkerülése végett szükségesnek látta meghatározni, miképp kell az ilyen örökösök kinevezését tartalmazó végrendeletet értelmezni²⁴. A törvény értelmében érvényes volt minden örökrész és hagyomány szent célra való rendelése, még akkor is, ha az örökös, vagy a hagyományos személyeket, vagy intézeteket konkrétan nem is nevezték meg. Ha valaki Jézust tette meg teljes, vagy részörökösnek anélkül, hogy egy bizonyos egyházi intézményt nevezett volna meg, a halál helye szerint illetékes templom vagy szociális intézmény gazdasági igazgatója intézkedett arról, hogy a hagyatékot a szegények és az árvák ellátására fordítsák²⁵. Ha szentet vagy angyalt neveztek örökösnek, arra a templomra szállt az örökrész amely a nevét viselte, ha ilyen helyben nem volt, más városokat is meg kellett vizsgálni. Ha ott sem találtak a szóban forgó szent nevét viselő templomot, az örökhagyó városának összes temploma egyenlő arányban örökölt. Ha több templom is a szent nevét viselte a városban, akkor a hagyatékot az a templom szerezte meg, amelyet az elhunyt életében a legszívesebben látogatott. Ha ez nem volt megállapítható, az örökhagyó vagyona a közülük legszegényebb templomra szállt. Ha valaki a „betegekre” hagyta vagyonát, a halál helye szerint illetékes, legrászorulóbb kórház kellett, hogy megkapja azt²⁶. Ha az örökösként megnevezett templom, vagy szociális intézmény földrajzilag messze volt, lehetőség nyílt arra, hogy az ingatlan-hagyatékot másik, közelebbire cseréljék²⁷.

²³ Ez tűnik ki az alábbi forrásból: 'Deos heredes instituere non possumus praeter eos, quos senatusconsulto constitutionibusque principis instituere concessum est, sicuti Jovem, Tarpejum, Apollinem, Didinaeum Martem in Gallia, Minervam Iliensem, etc.'" In: SZEREDY: *Egyházjog...*, II. kötet p. 1322. Skk. Az ilyen incertum végrendeletek végrehajtása a püspök feladata volt, akinek ügyelnie kellett arra, hogy elődje félbehagyott végrehajtási feladatait is ellássa. (Cod. I. 3. 48.)

²⁴ Cod. I. 2. 25.

²⁵ Cod. I. 2. 25. (530. Okt. 20)

²⁶ Cod. I. 3. 45.

²⁷ Novella 54; Nov. 131.

A kor joga olyan örökjogi rendelkezéseket is tartalmazott, melyek elsősorban a kegyesalapítványok (az Egyház) privilegizált jogállását juttatták kifejezésre. Ezek közé tartozott, hogy az örökös, aki a rárótt kegyes hagyományt hat hónapon belül nem adta ki a megfelelő egyházi intézménynek, ha beperelték, büntetésül a hagyomány értékének kétszeresét is meg tartozott fizetni és a hagyományt is ki kellett szolgáltatnia. Ezek az egyházi intézmények – főként kegyes alapítványok –, az őket megillető hagyományokat a quarta Falcidia²⁸ levonása nélkül kapták meg²⁹. Az Egyház és a kegyes alapítványok javára, vagy egyéb jámbor célra szóló végrendelet alaki érvényességéhez a törvény pusztán két, vagy három tanú jelenlétét kívánta meg, és a végrendeletet ezen feltételek fennforgásakor még akkor is érvényében tartotta fenn, ha az egyébként is semmis lett volna³⁰. Zénó császár pedig az ajándékozási ígérethez hasonlóan a végrendelettel egyenértékűnek tekintette a végrendeleti ígéretet, mely a hagyaték kiadásának követelésére vonatkozó jogot biztosított az Egyháznak, és intézményeinek³¹.

V. Következtetés

Az első fél évezred ősegyháza jellemzőit tekintve tehát mindenben megfelelt a „tökéletes társaság” ismérveinek. Pontosan kimunkált, hierarchikus renden nyugvó szervezeti felépítése és a működését biztosító normarendszer a történelem legkiterjedtebb szervezetévé tette. Belső fegyelmi rendje már a megalakulása utáni századoktól kezdve jelentős hatást gyakorolt a világi jogalkotásra. A császári legislatio számos esetben saját, civil joganyagába inkorporálta a kánoni jogalkotás eredményeképpen megszülető normákat, és sokszor maga is hozott a zsinatok megkérdezése nélkül az Egyházra vonatkozó világi jogszabályokat. E kettős, egymásba fonódó és egymásra ható jogalkotás mégsem vezetett a jogi helyzet rendezetlenségéhez, hanem éppen ellenkezőleg, kitűnően megvalósította az Állam és az Egyház funkcionális összhangját. A római jog fejlett szabályrendszerével képes volt az Egyház, mint jogi személy, és az ehhez kapcsolódó szociális-karitatív intézmények, kegyes alapítványok vagyonszerzését, vagyonkezelését, jószágai elidegenítésének rendjét behatóan szabályozni, szem előtt tartva az Egyház liturgikus-szociális céljait, a mindenkor megszabott kereteken belül teljes autonómiát engedélyezve.

Ehhez az egyensúlyi állapothoz azonban meg kellett találni azokat a jogtechnikai megoldásokat, mellyel az Egyház – eleinte csupán helyi (funkcionális) szervei – alanyaivá válhattak a köznapi élet

²⁸ A quarta Falcidia a kötelekrész előképe, melyet a lex Falcidia vezetett be (Kr. e. 40.). Figyelemmel a rómaiak igen erőteljes végrendelkezési-, és hagyományozási hajlamára, e törvény úgy rendelkezett, hogy az örökösnek legalább az ő hagyatéki részének egynegyedét (quarta) tisztán meg kell kapnia, ezért a háromnegyedet meghaladó hagyományokból az örökös a kvartát arányosan levonhatta a hagyatékban az örökhagyó halála időpontjában számított tiszta értéke alapulvételével. Bőv.: MARTON, G.: *A római magánjog...* 296. old.

²⁹ Bővebben: MÖHLER: *Egyházzjogi repetitóriuma*, p. 159; és *Kirchenlexikon*, p. 649, skk (Nov. 131.)

³⁰ MÖHLER: *Egyházzjogi repetitóriuma*, p. 159.

³¹ C. 1, 3, 45-58.; és Nov. 131, 12, in: HAGEMANN: *Die Stellung der Piae Causae ...*, p. 62. skk.

civiljogi jogviszonyainak. Hiszem, hogy ezeket a gyökereket nem a személyegyesítő testületek vagy társaságok között kell keresnünk, a kor normatív szabályozásában ugyanis ebbe az irányba mutató, egyértelmű bizonyíték a közvélekedéssel szemben nincs. Ezzel ellentétben számos korabeli jogforrás tanúskodik az egyházi kegyesalapítványok privilégizált helyzetéről. Számos adókedvezmény, immunitást biztosító rendelkezés, de önmagában már a szabályozás összpontosulása is jelzi a világi jogban fennállt, kiemelt jelentőségű pozíciójukat, melyek mind arra engednek következtetni, hogy mint intézmények, már a konstantinuszi ediktum kibocsátása előtt aktív és meghatározó résztvevői voltak a civil vagyoni jogi forgalomnak, önálló jogalanyisággal rendelkezve.

E jogalanyiség, mely eleinte csak a megengedett, szociális-karitatív célra alakult alapítványok sajátja volt, idővel és túlnyomórészt már a – leginkább liturgikus, közösségszervező, intézményteremtő és -fenntartó, a szociális-karitatív célú kegyesalapítványok szerep-, és feladatkörét is fokozatosan átvevő – templomalapítványok sajátja lett, mely a keresztény vallásgyakorlás összbiriodalmi szinten történt biztosítása után lökésszerűen felgyorsuló jogfejlődés eredményeként fokozatosan a templom-, vagy akár a székesegyház (és a köré szerveződő egyházmegye) jogképességének alapjává vált, előrevetítve az Egyetemes Egyház, mint egész civiljogi elismerését.

* * * * *

Felhasznált irodalom:

ALIVISATOS, Hamilcar S. dr.: Die kirchliche Gesetzgebung des Kaisers Justinian I., Berlin, Trowitzsch und Sohn, 1913.

ATTWATER, Donald: The Catholic Encyclopaedic Dictionary 2. Edition, Cassel and Company LTD, London, 1951

BANGHA Béla SJ: Katolikus Lexikon, Budapest, Magyar Kultúra Kiadó, 1932

BERGENRÖTER, Joseph és KAULEN, Franz, Dr.: Kirchenlexikon, Band VII, Kirchensvermögen, Wien, Herder Verlag, 1891

BIEDERLACK, Josephus: De bonis Ecclesiae temporalibus, in: Praelectiones juris canonici, Oeniponte, Typis Feliciani Rauch, 1892

BOTTE: La Tradition Apostolique de Saint Hippolyte, Münster, 1963, k.n.

BOZÓKY Alajos, Dr.: Az első keresztény kodifikáció (Codex Theodosianus), Budapest, Nagy Sándor Könyvnyomdája, 1900

ERDŐ Péter: Az egyházjog teológiája intézménytörténeti megközelítésben, Budapest, Szent István Társulat, é.n.

ERDŐ Péter: Codex Iuris Canonici, Budapest, Szent István Társulat, 1986.

ERDŐ Péter: Egyházjog, Budapest, Szent István Társulat é.n.

FERDINANDUS, Walter: Fontes juris ecclesiastici antiqui et hodierni, Bonnae, Adolphus Marcus, 1862.

FOURNIER - LE BRAS: Histoire des collections canoniques en occident, Tomme I., Aalen, Scientia Verlag, 1972.

GAUDEMET, Jean: L'Église dans L'Empire Romain (IV - V. sc.) in: Histoire du droit et des institutions de L'Église en Occident,. Szerk.: Le Bras, Tomme III, Paris, Sirey, é.n.

HAGEMANN, Hans Rudolph, Dr.: Die Stellung der Piae Causae nach justinianischen Rechte, Basel, Helbing und Lichtenhahn, 1953.

HARNACK, Adolf: Entstehung und Entwicklung der Kirchenverfassung des Kirchenrechts in den 2 ersten Jahrhunderten Lepzig, k.n. 1910.

KAZALY Imre: A katolikus egyházjogtan kézikönyve, különös tekintettel Magyarország jogi viszonyaira, II. jav. bőv. kiadás, Vác, Serédi G. Kiadója, 1877.

KUMINETZ Géza: Az egyházi vagyonjog alapjai, Budapest - Veszprém, Jel Kiadó, 1995.

MÁRKUS Dezső, Dr.: Magyar Jogi Lexikon, Budapest, Pallas Kiadó, 1904

MARTON Géza: A római magánjog elemeinek tankönyve, IV. kiadás, Budapest, Tankönyvkiadó, 1963.

METZGER: Les Constitutions Apostoliques, Paris, k.n. 1985.

MÖHLER Ferenc: Egyházi jogi repetitóriuma a magyar egyházi jogra vonatkozó jegyzetekkel bővítve, Pest, Lampel Róbert Kiadója, 1866.

PAPP-SZILÁGYI, Josephus: Enchiridion juris Ecclesiae Orientalis Catholicae, M.-Varadini, Typis Aloysii Tichy, 1862

RORDORF - TUILLER: La Didaché (Sources chrétiennes 248), Paris, k.n, 1978.

SAID, Élias: Les Églises Orientales et leurs droits hier, aujourd'hui demain, Paris, Cariscript, é.n.

SIPOS, Stephanus, Dr.: Enchiridion juris canonici, Pécs, Haladás Rt., 1926.

SOHM, Rudolph, Dr.: Das altkatholische Kirchenrecht und das Decret Gratians, München-Leipzig, Verlag von Dunder und Humboldt, 1918.

SZABÓ Péter: Ius Orientalum Ecclesiarum, PPKE - JÁK egyetemi belső jegyzet, Budapest, k.n. 1997.

SZABÓ Péter: Keleti egyházi jog és a Magyar Görögkatolikus Egyház fegyelmi rendje PPKE - JÁK egyetemi belső jegyzet, Budapest, k.n. 1998.

SZÁSZY-SCHWARZ Gusztáv, Dr.: A jogi személy magyarázata, Budapest, k.n. 1906.

SZEREDY József, Dr.: Egyházi jog, különös tekintettel a Magyar Szent Korona tartományaira, a keleti és protestáns egyházakra, II. kötet, Pécs, Lyceum nyomda, 1874.

SZUROMI Szabolcs Anzelm: Egyházi intézménytörténet, Budapest, Szent István Társulat, 2003.

VAN ESPEN, Bernardo: Commentarius in canones et decreta juris veteris ac novi et in jus novissimum. Coloniae Agrippinae, in officina Metternichiana, MDCCLV.

jogi hírek

interjúk

publikációk

vitafórum

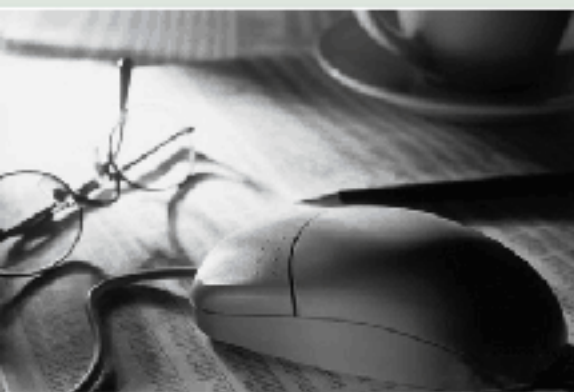
szaknévsor

jogi szakkönyv-katalógus

jogi állásbörze

szakmai rendezvények

heti hírlevél

országos ügyvédi szaknévsor

magyar, angol és német nyelven

ügyfél keres ügyvédet szolgáltatás